

Włoska architektura renesansu w XV w.

- Włoska architektura renesansu w XV w.

Ważne daty

1400 - 1500 – wczesny renesans we Włoszech (quattrocento)

1419 - 1444 – Ospedale degli Innocenti, Filippo Brunelleschi

1420 – początek renesansu w architekturze

ok. 1420 - 1469 – kościół Św. Wawrzyńca (San Lorenzo), Filippo Brunelleschi

1444 - 1452 – Pałac Medyceuszy (Palazzo Medici) Michelozzo di Bartolommeo

1446 - 1457 – Pałac Rucellai (Palazzo Rucellai), Leone Battiste Alberti

ok. 1470 - 1782 – kościół św. Andrzeja (San Andrea), Leone Battista Alberti

Scenariusz lekcji

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

I. Rozwijanie zdolności rozumienia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych i środowiskowych, epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce. Uczeń:

I.1.d) sztuki nowożytnej (renesans, manieryzm, barok, rokoko, klasycyzm),

I.2. wymienia cechy sztuki poszczególnych epok, kierunków i tendencji;

I.6. samodzielnie wyszukuje informacje na temat sztuki i zjawisk artystycznych, określa źródła informacji zgodnie z zasadami prawa autorskiego i praw pokrewnych;

I.7. łączy najistotniejsze dzieła ze środowiskiem artystycznym, w którym powstały;

II. Zapoznawanie z najwybitniejszymi osiągnięciami w zakresie architektury i sztuk plastycznych. Uczeń:

II.1. wymienia i rozpoznaje najbardziej znane dzieła sztuki różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych;

II.13.a) w architekturze: planu, układu przestrzennego, opisu fasady i elewacji, wnętrza,

II.18. formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat dzieł sztuki.

II.2. wskazuje twórców najbardziej reprezentatywnych dzieł;

II.4. zna plany i układy przestrzenne najbardziej znanych dzieł architektury oraz dzieł charakterystycznych dla danego stylu i kręgu kulturowego;

II.9. identyfikuje najbardziej reprezentatywne i najsłynniejsze dzieła na podstawie charakterystycznych środków warsztatowych i formalnych oraz przyporządkowuje je właściwym autorom;

III. Zapoznawanie z dorobkiem najwybitniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych. Uczeń:

III.1. wymienia najistotniejszych twórców dla danego stylu lub kierunku w sztuce;

III.4. łączy wybrane dzieła z ich autorami na podstawie charakterystycznych środków formalnych;

IV. Kształcenie w zakresie rozumienia i stosowania terminów i pojęć związanych z dziełami sztuki, ich strukturą i formą, tematyką, techniką wykonania. Uczeń:

IV.1. definiuje terminy związane z opisem formy i struktury dzieła architektonicznego, w tym określenia dotyczące typów i elementów planów budowli, elementów konstrukcyjnych i dekoracyjnych (dekoracji fasady i wnętrza) oraz układu przestrzennego;

IV.5. analizując i opisując dzieła architektoniczne, właściwie stosuje terminy i pojęcia dotyczące struktury architektury.

Nauczysz się

określać cechy wczesnorenesansowej architektury;

rozpoznawać dzieła architektury;

charakteryzować wskazane budowle

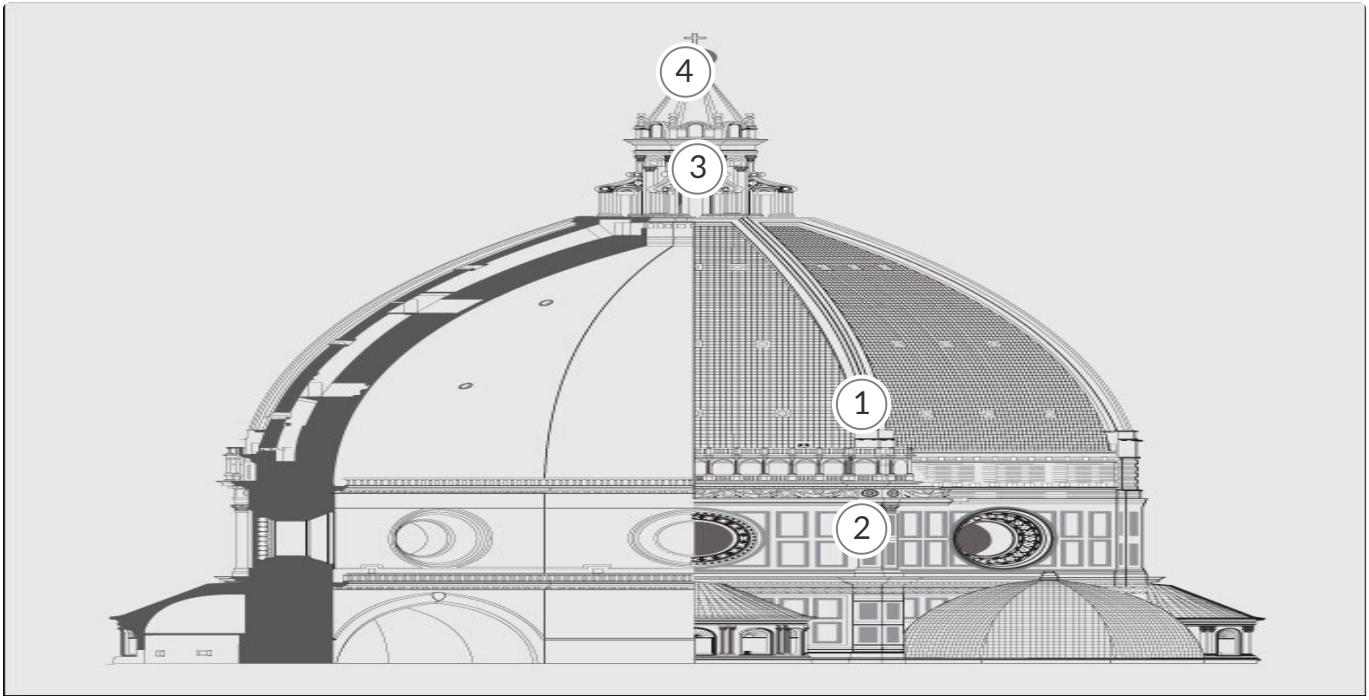
rozpoznawać plany kościołów;

definiować pojęcia architektoniczne.

Florencja - kolebką architektury włoskiego renesansu

Włochy, jako kraj, w którym niechętnie przyjął się gotyk, miał podatny grunt na wczesne pojawienie się trendów w architekturze, które bezpośrednio czerpały wzorce z ideałów antycznych. Architekci pogłębiali własne wyczucie piękna przez studiowanie zabytków starożytnych i poznanie ich artystycznych założeń. Przywiązywano wagę do harmonii, proporcji, zwartości bryły i wzorowanej na antycznej ornamentyce.

Wczesny renesans w architekturze wykształcił się w toskańskiej Florencji. W roku 1420, uważanym za początek renesansu w architekturze, rada miasta zleciła Filippo Brunelleschiemu dokończenie kopuły na katedrze Santa Maria del Fiore. Architekt zastosował rozwiązanie z żebrami na powstałym wcześniej ośmioboku bębna, ale ukrył je między zewnętrzną i wewnętrzną skorupą czaszy. Na ośmiobocznym bębnie zamieścił czaszę, którą zwieńczył latarnią w postaci wielobocznej wieżyczki z licznymi oknami, zadaszonej kopulastym hełmem.

1

Czasza kopuły

2

Bęben kopuły

3

Latarnia

4

Hełm

Filippo Brunelleschi, Kopuła katedry Santa Maria del Fiore, schemat, przekrój,1420-1436,Florencja, Włochy, museuminflorence.com, CC BY 3.0

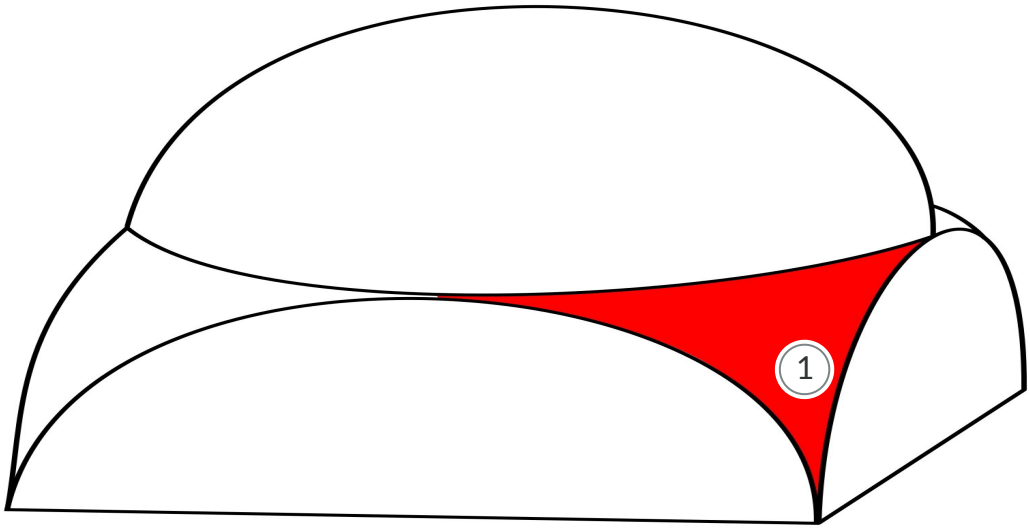

Filippo Brunelleschi, Kopuła katedry Santa Maria del Fiore, 1420-1436,Florencja, Włochy , pinimg.com, CC BY 3.0

Konstrukcja i forma architektury i dekoracji renesansowej

W architekturze włoskiego renesansu początkowo dominowały głównie wzory rzymskie, greckie i bizantyjskie. Artyści czerpali bezpośrednio z nich, stosując greckie czy rzymskie porządki architektoniczne, przyczółki i ornamentykę, a zwłaszcza reguły kompozycji, ale dostosowywali je do własnych wymagań, wprowadzali nowe rozwiązania.

Architekci renesansowi, ze względu na potrzeby kultowe, najczęściej zakładali budowle na planie podłużnym, choć teoretycy za formę idealną uważali plany centralne. Ważną rolę pełniło zastosowanie kopuły, która spoczywała na wprowadzonym w renesansie bębnie z okrągłymi oknami i zwieńczona była latarnią, oświetlającą jej podniebienie. Przekrycie kopułą budowli wzniesionej na planie kwadratu lub prostokąta rozwiązywano za pomocą pendentyw (żagielek).

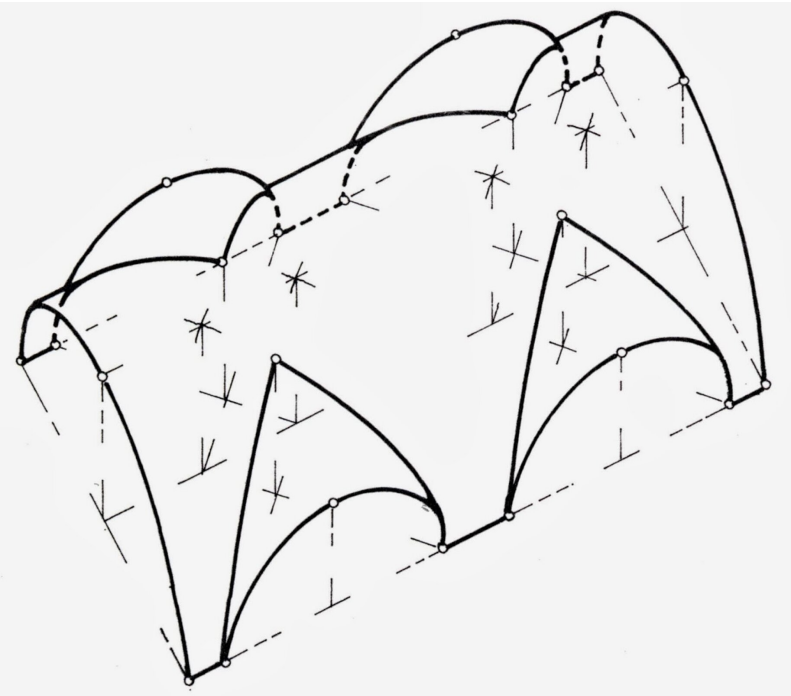

1

PENDENTYW

Pendetyw kopuły, wikimedia.org, CC BY 3.0

Modyfikacjom uległo także najczęściej stosowane sklepienie kolebkowe, które zostało wyposażone w lunety. Innowacją jest też wprowadzenie do rzymskiego sklepienia klasztornego spłaszczenia łuku – ten nowy rodzaj otrzymał nazwę sklepienia zwierciadlanego. We wnętrzach renesansowych powszechnie stosowane były płaskie stropy na konstrukcji z drewnianych belek dekorowane kasetonami.

Sklepienie kolebkowe z lunetami, bp3.blogspot.com, CC BY 3.0

Płaszczyzny poszczególnych kondygnacji przedzielono gzymsami kordonowymi, fasada była kształtowana przez kolumny i pilastry, rustykę i boniowanie, ryzality, portyki i przełamane belkowania. *Mistyczną wizję pozaziemskiego świata świętych, wyrażoną w gotyckim wnętrzu, zastępuje świątecznie wywyższona doczesność* (W. Koch, *Style w architekturze*). Okna we wczesnym renesansie zamknięte były łukiem półkolistym i posiadały obramowanie w postaci opasek. Na ścianach w pilastrach, półkolumnach i kolumnach pojawiły się klasyczne porządki architektoniczne: dorycki, joński, koryncki, kompozytowy.

Budowle świeckie wczesnego renesansu

Pierwszym renesansowym budynkiem we Florencji jest Ospedale degli Innocenti (przytułek podrzutków, Szpital Niewiniątek), do którego fasadę zaprojektował Filippo Brunelleschi ok. 1419-1424. Budowla w przyziemiu składa się z kolumnady o kompozytowych kolumnach i półkolistych arkadach, pomiędzy którymi umieszczone zostały medaliony z terakotowymi figurkami niemowląt, które sporządził Andrea della Robia. W wyższej kondygnacji każdej arkadzie odpowiada niewielkie, prostokątne okno z trójkątnymi naczółkami.

1

Arkady kolumnady z kolumnami kompozytowymi i terakotowymi figurkami niemowląt.

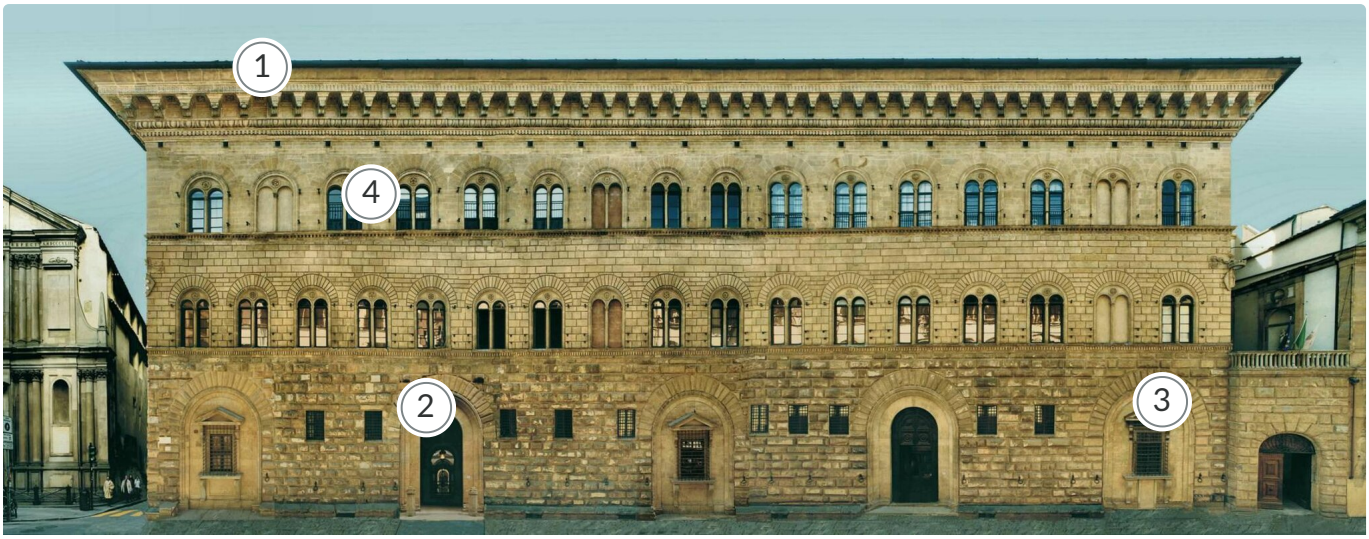
2

Okno z trójkątnym naczółkiem.

Filippo Brunelleschi, Ospedale degli Innocenti, (fot. Warburg), 1419-1424, wikimedia.org, CC BY 3.0

Renesans sprzyja rozwojowi budownictwa pałacowego, zwłaszcza pałacu miejskiego. Oprócz Florencji, drugim ważnym ośrodkiem stała się Wenecja. Budowle te miały klarowną formę, poszczególnym ich częściom nadano odpowiednie funkcje. Ich trójkondygnacyjne podziały podkreślone były gzymsami, bryły zwieńczone gzymsami koronacyjnymi. Lico muru pokryte zostało rustyką, niewielkie okna zamknięte półkoliście lub naczółkiem.

Michelozzo di Bartolommeo zaprojektował dla Cosimo de' Medici Pałac Medyceuszy, budowlę, która skupiała w sobie cechy florenckiej tradycji średniowiecznej oraz nowe, renesansowe dążenia architektoniczne.

1

Trzy kondygnacje zwieńczone potężnym klasycznym gzymsem.

2

Parter ma zamknięte półkoliście otwory drzwiowe rozmieszczone symetrycznie w rustykowanej ścianie.

3

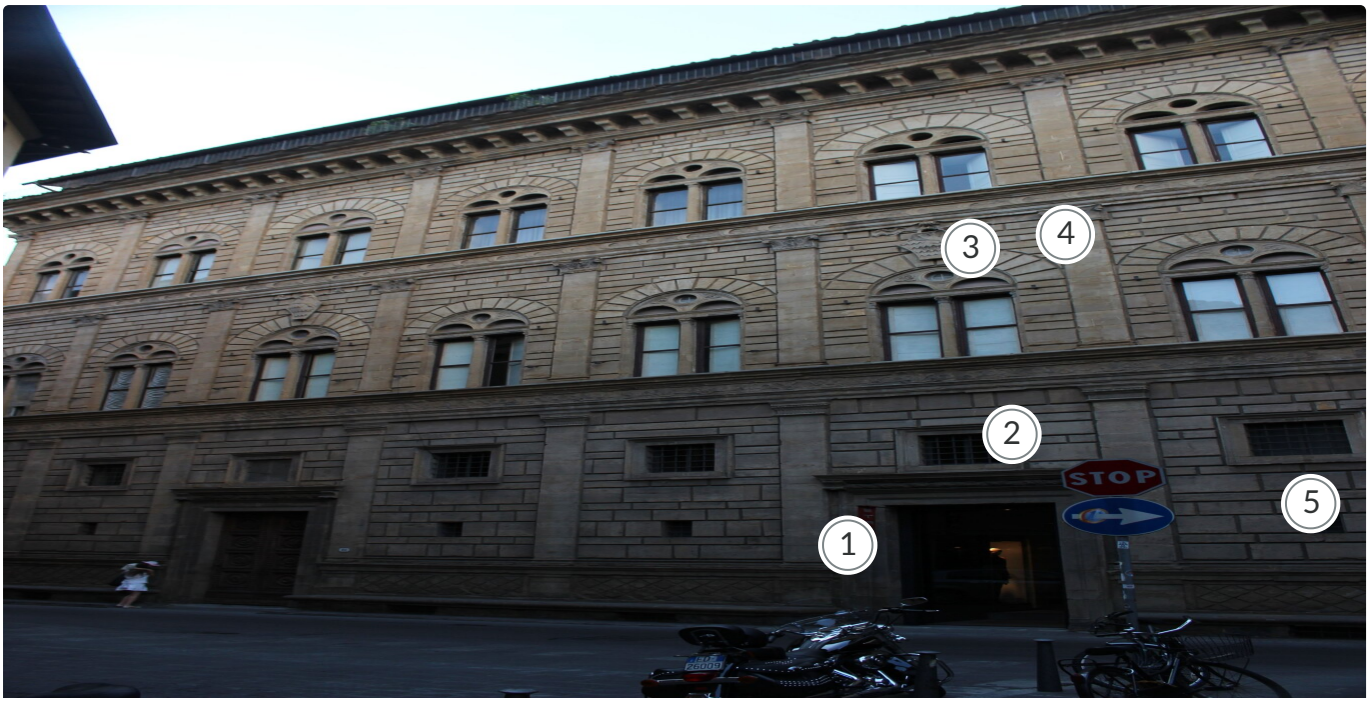
Otwory okienne na parterze zwieńczone są naczółkiem.

4

Okna wyższych kondygnacji zamknięte są łukami półkolistymi, podzielone kolumienką.

Michelozzo di Bartolommeo, Pałac Medyceuszy (Palazzo Medici), bryła, 1444-1452, Florencja, Włochy, vangogo.co, CC BY 3.0

Ważną budowlą we Florencji jest Pałac Rucellai (Palazzo Rucellai) Leona Battisty Albertiego zbudowany w latach 1446-1457 na zamówienie Giovanniego Rucellai. Jest to przykład konsekwentnego zastosowania klasycznych porządków w fasadzie i antykizacji całego budynku.

1

W budowli znajdują się dwa wejścia.

2

Przęsła z wejściami są nieco szersze od pozostałych.

3

W szerszych przęsłach nad oknami pierwszego piętra znajdują się herby.

4

Gzymsy są wsparte na pilastrach korynckich.

5

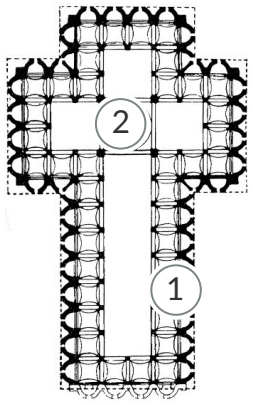
Ściany cechuje bogata rustyka.

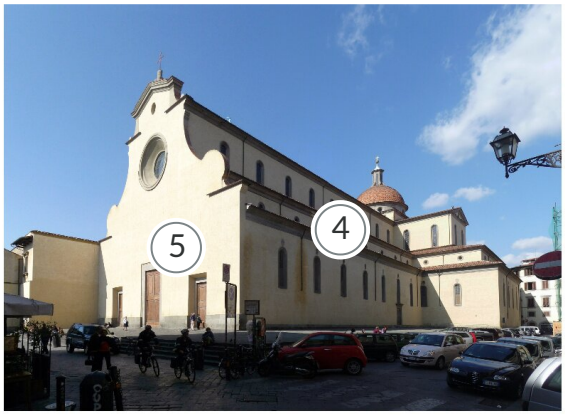
Pałac Rucellai (Palazzo Rucellai) Leona Battisty Albertiego, fot. Miguel Hermoso Cuesta, 1446-1457, wikimedia.org, CC BY-SA 4.0

Kościoły wczesnego renesansu

Kościoły renesansowe budowane były najczęściej na planie centralnym o kształcie koła, ośmioboku lub krzyża greckiego. Stosowano także tradycyjny układ krzyża łacińskiego i łączono go z systemem centralnym. Wnętrza świątyń były przestrzenne, często bez wyraźnie wydzielonego prezbiterium, okna nie posiadały witraży. W świątyniach wielonawowych – oddzielonych filarami lub kolumnami w porządku korynckim lub kompozytowym – nawa środkowa bywa obszerna, boczne węższe lub tworzące wieniec kaplic porządek koryncki, lub rzymsko-koryncki. Fasady mają zaakcentowane podziały na kondygnacje i dekoracje w postaci pilastrów lub lizen.

Najsławniejszymi architektami wczesnego renesansu byli: Filippo Brunelleschi i Leone Battista Alberti. We Florencji Brunelleschi zaprojektował w 1436 roku kościół Św. Ducha (Santo Spirito).

1

Kościół założony jest na planie krzyża łacińskiego o ośmiu przęsłach, z transeptem, prezbiterium i obejściem

2

Kryty jest kopułą na skrzyżowaniu naw.

3

Posiada kolumnowy korpus nawowy, przekryty stropem.

4

Elewacje zewnętrzne kościoła nie posiadają podziałów architektonicznych, fasada zwieńczona jest trójkątnym szczytem z wolutami i okrągłym oknem.

5

W dolnej części znajdują się trzy portale wejściowe.

6

Nawa główna oddzielona jest od naw bocznych półkolistymi arkadami na korynckich kolumnach.

Filippo Brunelleschi, kościół Św. Ducha (Santo Spirito), 1436-1500, Florencja, Włochy, wikimedia.org, CC BY 3.0

W Mantui Leone Battista Alberti zaprojektował kościół św. Andrzeja (San Andrea). Jego rozwiązanie architektoniczne budowli jednonawowe nawiązuje do łuku rzymskiego, który jest wielokrotnie powtarzany.

1

Cztery pilastry z korynckimi głowicami na cokołach dźwigają niski trójkątny przyczółek.

2

Fasada dzielona pilastrami w wielkim porządku, nie odpowiada rozkładowi naw.

3

Nawa główna ze sklepieniem kolebkowym.

4

Kościół podłużny, jednonawowy z kaplicami, transeptem i absydą.

5

Na skrzyżowaniu naw – kopuła.

Leone Battista Alberti, kościół św. Andrzeja (San Andrea), ok. 1472-1782, Mantua, Włochy, wikimedia.org, CC BY 3.0 (il. lewa i środkowa); Leone Battista Alberti, kościół św. Andrzeja (San Andrea), ok. 1472-1782, Mantua,Włochy, pinimg.com, CC BY 3.0 (il. Prawa)

Ćwiczenie 1

Do planu dobierz właściwą bryłę i wnętrze. Zaznacz właściwe ilustracje.

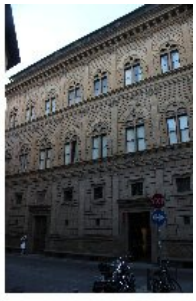

Ćwiczenie 2

Rozpoznaj dzieła. Wpisz ich oryginalne nazwy.

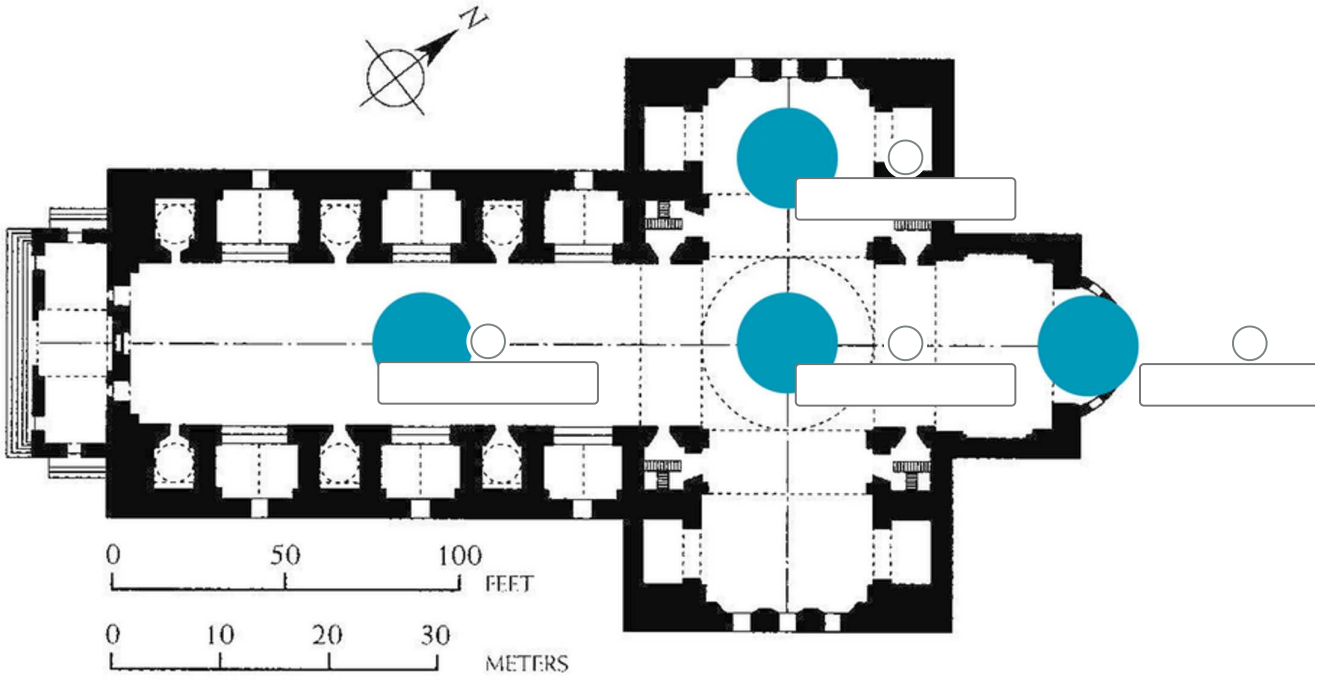

Ćwiczenie 3

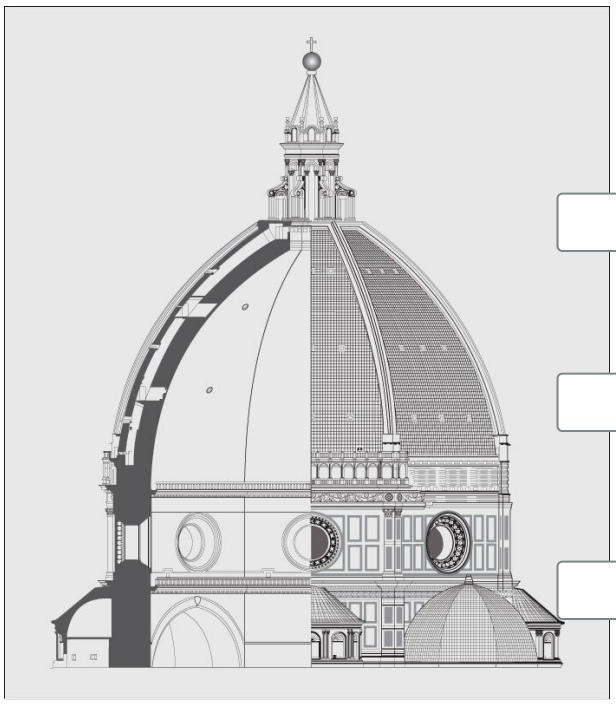
Rozpoznaj wskazane na planie elementy architektury. Przyporządkuj nazwę do właściwego numeru.

nawa główna | transept | kopuła | apsyda

Ćwiczenie 4

Rozpoznaj detale. Wpisz właściwe nazwy w puste miejsca.

Ćwiczenie 5

Do budowli dopisz nazwiska ich architektów.

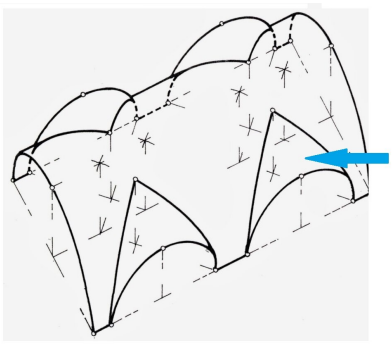
Kościół św. Andrzeja (San Andrea) -

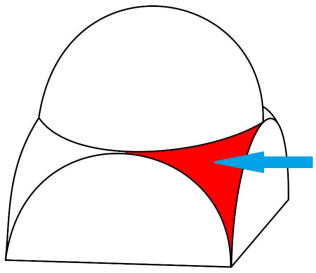
Kościół Św. Wawrzyńca (San Lorenzo) -

Pałac Medyceuszy (Palazzo Medici) -

Ćwiczenie 6

Nazwij wskazane elementy architektury.

Ćwiczenie 7

Do definicji dobierz właściwe terminy.

[ ] to dekoracyjne opracowanie faktury ściany za pomocą obróbki lica poszczególnych ciosów na wzór naturalnego łomu kamiennego.

[ ] to okrągła lub wieloboczna wieżyczka nad dachem lub kopułą, z gęsto rozmieszczonymi oknami, zwieńczona hełmem.

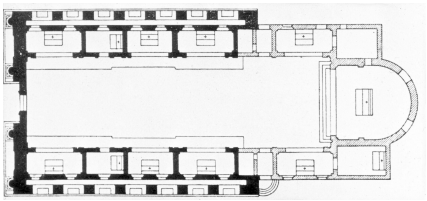
[ ] to małe sklepienie wcięte w sklepienie główne (przeważnie kolebkowe) poprzecznie do jego osi (powstaje w ten sposób sklepienie kolebkowe z lunetami); luneta obejmuje na ogół otwór okienny lub drzwiowy; element charakterystyczny dla architektury renesansowej, manierystycznej, barokowej.

[ ] to dekorowanie lica muru polegające na ścięciu pod kątem lub profilowaniu krawędzi licowych poszczególnych ciosów kamiennych czy płyt.

Boniowanie | Luneta | Rustyka | Latarnia

Polecenie 1

Dokonaj analizy planu, bryły oraz dekoracji wnętrza kościoła Tempio Malatestiano w Rimini.

Leon Battista Alberti, Tempio Malatestiano (plan), 1468, Rimini, Włochy, pinimg.com, CC BY 3.0

Leon Battista Alberti, Tempio Malatestiano (bryła), 1468, Rimini, Włochy, pinimg.com, CC BY 3.0

Leon Battista Alberti, Tempio Malatestiano (wnętrze), 1468, Rimini, Włochy, pinimg.com, CC BY 3.0

Słownik pojęć

Arkada

element arch. składający się z dwóch podpór (filarów, kolumn) zamkniętych górą łukiem.

Belkowanie

w klasycznych porządkach architektonicznych najwyższy poziomy element spoczywający na kolumnach (półkolumnach, pilastrach).

Bęben

tambur, część budowli na planie koła, elipsy lub wieloboku, stanowiąca podstawę kopuły o ścianach zazwyczaj z oknami; znany w architekturze od starożytności;

Boniowanie

dekorowanie lica muru polegające na ścięciu pod kątem lub profilowaniu krawędzi licowych poszczególnych ciosów kamiennych czy płyt.

Czasza

element architektoniczny w kształcie wycinka kuli lub elipsoidy służący do przykrywania budowli.

Fasada

frontowa ściana lub elewacja budynku.

Filar

w architekturze pionowa podpora, najczęściej wolno stojąca, o funkcji podobnej jak kolumna (może mieć również bazę, głowicę, nasadnik), o przekroju wielobocznym (najczęściej czworobocznym, czasem ośmiobocznym), z kamienia, cegły, betonu itp.

Gzyms

architektoniczny element w formie poziomego (zwykle profilowanego) występującego przed lico muru pasa pojedynczego lub złożonego, o krawędziach przebiegających w płaszczyźnie równoległej do ściany.

Hełm

zwieńczenie wieży, często o ozdobnym kształcie.

Kaseton

wgłębione pole czworoboczne lub wieloboczne, stanowiące dekorację stropów, sklepień i kopuł.

Kolumna

pionowa podpora architektoniczna o przekroju kolistym lub wielokątnym, pełniąca również funkcje dekoracyjną; składa się z trzech części: głowicy, trzonu i bazy, lub przynajmniej z dwóch pierwszych.

Kopuła

sklepienie zamknięte o osi pionowej, wznoszone nad pomieszczeniami na planie centralnym (okrągłym, kwadratowym, wielobocznym), a także wyodrębniona, zewn. część budowli, zawierająca takie sklepienie (k. zewnętrzna).

Latarnia

okrągła lub wieloboczna wieżyczka nad dachem lub kopułą, z gęsto rozmieszczonymi oknami, zwieńczona hełmem.

Lizena

płaski, pionowy pas muru występujący nieco z lica ściany (bez bazy i głowicy).

Luneta

małe sklepienie wcięte w sklepienie główne (przeważnie kolebkowe) poprzecznie do jego osi (powstaje w ten sposób sklepienie kolebkowe z lunetami); luneta obejmuje na ogół otwór okienny lub drzwiowy; element charakterystyczny dla architektury renesansowej, manierystycznej, barokowej.

Naczółek

niewielka, trójkątna część górnej powierzchni połaci dachu lub okna.

Nawa

część kościoła między prezbiterium a kruchtą, przeznaczona dla wiernych. W zależności od liczby naw rozróżnia się kościoły jedno-, dwu-, trzy-, pięcio- i siedmionawowe. W założeniach wielonawowych rozróżnia się nawą główną, sytuowaną na osi budynku, zazwyczaj szerszą od naw bocznych, oddzielonych od niej najczęściej rzędem podpór, oraz nawę poprzeczną (transept), która przecina nawę główną pod kątem prostym, tworząc po jej obu stronach dwa ramiona. W najprostszym układzie nawa poprzeczna krzyżuje się z nawą główną tuż przy prezbiterium (tzw. rzut krzyża łacińskiego).

Pendentyw

rodzaj wysklepka w kształcie trójkąta sferycznego umożliwiający przejście od kwadratu podbudowy kopuły do jej kolistej podstawy.

Pilaster

płaski filar nieznacznie występujący poza lico ściany, ustawiony przy ścianie lub częściowo w nią wtopiony, pełni rolę zarówno konstrukcyjną w postaci podpory, jaki i dekoracyjną i przy obramieniach otworów okiennych, drzwiowych i bramnych.

Portyk

otwarty ganek kolumnowy lub filarowy związany z budowlą, niekiedy dwukondygnacyjny, zwykle poprzedzający wejście.

Prezbiterium

część kościoła przeznaczona dla duchowieństwa.

Przyczółek

element architektoniczny w formie trójkątnego szczytu; stanowi zwieńczenie fasady budynku krytego 2-spadowym dachem, stosowany również jako element dekoracyjny

> w obramieniach okien, portalach, ołtarzach itp.; jego pole wewnętrzne, często wypełnione dekoracją rzeźbiarską nosi nazwę tympanonu.

> **Rustyka**
>
> dekoracyjne opracowanie faktury ściany za pomocą obróbki lica poszczególnych ciosów na wzór naturalnego łomu kamiennego.

> **Ryzalit**
>
> część budynku wysunięta z lica elewacji ku przodowi, połączona organicznie z główną bryłą budowli.

> **Sklepienie klasztorne**
>
> sklepienie złożone z dwu przecinających się sklepień kolebkowych.

> **Sklepienie zwierciadlane**
>
> sklepienie klasztorne o bardzo małej krzywiźnie albo sklepienie przechodzące w płaski strop powyżej krótkiego odcinka krzywizny.

> **Strop**
>
> pozioma przegroda budowlana, która oddziela kondygnacje budynku.

> **Żagielek**
>
> narożny wycinek sklepienia w kształcie sferycznego trójkąta; stosowany w kopułach jako przejście od jej kwadratowej podbudowy do kolistej podstawy; wywodzi się z architektury bizantyńskiej.

> **Żebro**
>
> łuk podsklepienny z ciosów kamiennych lub profilowanej cegły, wzmacniający sklepienie i akcentujący dekoracyjne linie przenikania się pól sklepiennych.

Słownik opracowano na podstawie:

Słownik terminologiczny sztuk pięknych, opr. zbiorowe pod red. Krystyny Kubalskiej-Sulkiewicz, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2003

https://archirama.muratorplus.pl/encyklopedia-architektury

https://encyklopedia.pwn.pl

Galeria dzieł sztuki

Filippo Brunelleschi, Kopuła katedry Santa Maria del Fiore, 1420-1436,Florencja, Włochy , pinimg.com, CC BY 3.0

Bibliografia

A. Bochnak, *Historia sztuki średniowiecznej*, PWN, Warszawa 1973

W. Bogusz, *Zarys historii architektury*, WSiP, Warszawa 1996

E. Charytonow, *Historia architektury i formy architektoniczne*, PWSZ, Warszawa 1963

Ks. A, Liedtke, *Historia sztuki kościelnej w zarysie*, Pallotinum, Poznań 1961

N. Pevsner, *Historia architektury europejskiej*, WAiF, Warszawa 1976

W. Koch, *Style w architekturze, Świat Książki*, Warszawa 2000